

РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ. ВРАЖЕННЯ

УДК 821.161.2

Наталія КОВАЛЬ

ПО ДВА БОКИ ВІД ЛІНІЇ ФРОНТУ

Макеєв В. 100 днів полону, або Позивний «911» / Валерій Макеєв. – Черкаси: Видавець Олександр Третьяков, 2015. – 128 с.

Література – і художня, й документальна – швидко реагує на актуальні для суспільства теми. Сьогодні у скаліченій війною з ненажерливим сусідом Україні на часі з'ясування правди по так звану АТО, її причини, історичні закономірності та шляхи розв'язання конфлікту. Тож не дивно, що книжкові полиці заповнюються книгами-спогадами про окремі значущі події цієї гібридної війни, спробами осмислити її й дати відповіді на болючі запитання.

Серед таких книг – «100 днів полону, або Позивний «911», видана цього року в Черкасах. Прошу команду редактора й коректора пробачити мені неточність написання назви видання. Рука не піднімається друкувати так, як пропонують вони, й залишити другу назву з маленької літери. Рукопису взагалі не пощастило, численні помилки так і кидаються у вічі при читанні. Але зараз мова не про це. Спробуємо переконати себе, що форма все ж таки вторинна, й зосередимося на змісті. Тим паче, у таких актуально-болючих публіцистичних виданнях зміст, безумовно, заслуговує на уважне вивчення.

Отже, автор – «письменник, адвокат і волонтер», як каже про нього всевидючий Інтернет, Валерій Макеєв. У книзі він ділиться спогадами про своє 100-денне перебування в полоні у бойовиків «ЛНР» у серпні – листопаді 2014 року. Згадує, роздумує, аналізує. Пропонує своє бачення психології людей на окупованих територіях.

Книгу нелегко читати через описувані події. Хоч автор і зазначає, що далеко не про все готовий говорити й писати: «Дивний феномен. Не можу». Але й того, що зображено, достатньо, аби відчутти і прочути жахи перебування в полоні. «100 днів полону» позиціонується як публіцистичне видання, і цілком справедливо. Тут є фактаж, але при цьому імена і прив'язка до видів діяльності й географічних координат персонажів змінені. Тут є розмірковування й оцінка (частіше прихована) описуваного. Є й елементи художнього тексту. Наприклад, містичні вказівки-підказки долі перед поїздкою в зону АТО: бусик, що ламається напередодні, а потім – пробите по дорозі колесо.

На початку книги використано ще один прийом – пов'язування двох часових площин. Наша сучасність перегукується з минущиною, ці два шари історії накладаються, резонують – і трагедія війни звучить іще трагедійніше. Валерій Макеєв згадує свого діда й помічає якісь майже містичні збіги у долях двох таких різних поколінь: «Майже день у день, 72 роки тому мій дід втік із полону німецьких окупантів», «Мій дід потрапив у полон неподалік від тих місць, де взяли й мене».

Книга В. Макеєва – це ще одна можливість зацікавленому читачеві побачити зблизька життя на окупованих територіях, у фронтівій смузі, де контроль кількарразово переходить від однієї до іншої сторони. Побачити все це очима самого автора, а значить – не довідатися про цифри й документи, а спостерігати за живими людьми, яких зустрічає автор на своєму шляху. Як та самотня бабуся з чорним кошеним. Чи як багато-багато ополченців-терористів.

Натомість згадок про українських вояків небагато, що цілком пояснюється темою книги. Однак прикро вражає, що згадування ці такі негативні. Наприклад, епізод з кількома групами п'яних українських вояків, коли «озброєні чоловіки почали з'ясовувати стосунки: хто ми, звідки й куди можемо... не вернутися, якщо робитимемо... зауваження». Або переказування розповіді мешканки Лутугино про те, що «українські війська, коли зайшли в Лутугине, відразу вигребли все з магазинів (насамперед оргтехніку), а потім пішли на пошту – відправляти товар додому». І протиставляється цим картинкам

хіба один молодий хлопчина на нашому блок-посту: «чудові манери, військовий вишкіл, чемна українська зі львівським «акцентом»».

Ніхто, крім безпосередніх учасників цієї війни, не може підтвердити чи заперечити описані факти. Я – не можу. І припускаю, що вони могли мати місце. І згоджуюся, що писати про це треба, що злочини, недбальство, порушення дисципліни чи й законів слід засуджувати й карати. Проблема в тому, що в бік наших військових виливається на сторінках книги негатив, тоді як у зворотному напрямку... Але про це трохи згодом. Атмосферу створюють невеличкі деталі. Наприклад, умовність поняття «дорога» в зоні АТО: «Там це скоріше напрямок, бо їхати доводиться полями й посадками». Довідуємося про підвальный побут бранців, про холод, надмірну вологість, задуху, бруд. Пістолет біля скроні, погрози, російська рулетка, жорстоке побиття – «тут могли бити по півгодини декілька осіб, не думаючи, що вже відбили якісь внутрішні органи». У цій обстановці навіть двійко старезних пошарпаних крісел сприймаються полоненим як символи цивілізації, яка все ще існує, тільки надто далеко.

З самого початку розповіді й аж до її кінця автор багаторазово підкреслює своє всепрощення і християнське смирення. Пригадаймо дивовижну віру в освячення, проведене владикою Іоанном перед поїздкою в зону АТО. Чи чітко задеклароване: «Віра. Надія. Любов. А ще – молитва. Ось що врятувало мене...»

Проте все не так однозначно. Думається, що річ не тільки у християнській любові до ближнього. Автор і сам одного разу згадує про стокгольмський синдром. Здається, навіть трохи іронічно. А іронія в цьому контексті зовсім недоречна. Бо йдеться про позицію в російсько-українській війні. І позиція автора бачиться мені якоюсь потворно-викривленою. Валерій Makeєв неодноразово переказує слова ополченців. Наприклад, цитує одного з них: «Наше діло праве. Усе просто: ми – вдома, ви – окупанти». Або трохи далі пише про бесіду двох ополченців, які знову ж таки «самі пішли захищати свою Батьківщину». Ще далі натрапляємо на «патріотичний поклик» конвоїра, який заявляє: «Відчепіться від моєї Луганщини, і я піду додому працювати».

А ще ополченці ставлять запитання, які автору видаються складними. Наприклад, такі: «Ти там хлопців зі Львова на блок-посту в Лутугино бачив? І які питання? Вони зі Львова прийшли бомбардувати мій Луганськ. Я тут живу, тут живе моя сім'я. Які питання до мене, чому я взяв у руки зброю?»

У якому світі живе той, хто стріляє у львів'янина, стоячи поруч із зайшлими кадірівцями? Що має в голові той, хто називає окупантом полтавського хлопчину, якого нещодавно вбив, і залюбки стає до лав московських загарбників? Відповідь на це питання давно озвучена суспільством, що підхопило такий багатогранний термін «ватник». Але при знайомстві з книгою складається враження, нібито автор сам собі ці питання ніколи не ставив.

Ви прочитаєте у книзі про «крики душі від ополченців», які залишили свої сім'ї, щоб воювати проти «фашистів», «укропів». І не прочитаєте про біль тих, хто відстоює незалежність України і її територію.

Я не побачила сумніву автора у правдивості слів шахтаря-однопалатника, який потрапив під бомбардування. «Теж ховався з дружиною і півторарічним синочком у підвалі. Але й туди потрапив снаряд. Чомусь він був переконаний, що саме український». Роздуми, що продовжують розповідь про цю ситуацію, – абстрактно-філософські: «Зрештою, снаряд – він ані свідомості, ані підсвідомості не має... Просто летить... руйнує, калічить, вбиває... Він не знає, чий він. Йому байдуже. Він просто снаряд». Снаряду – байдуже. Неупередженому автору мало б бути не байдуже. Він мав би бути критичним до бездоказових тверджень.

Конвоїра Андрія він називає «добряком». Саме цей добряк згодом стане співкамерником автора через п'яну бійку. Добряки – вони такі. Очевидно, пан Валерій цілком солідарний із висловленою цим ополченцем думкою: «Валерчик, ну чого мене терористом називають? Жрать мене нечего – вот и пришел сюда, в ополчение. Я еще никого не убил даже».

Більше того, елементарна логіка підказує, що висновки, яких доходить «мирне населення», у жодний спосіб не пов'язані з правдоподібністю. Візьмімо, для прикладу, такі слова: «Як кажуть луганчани, артилерійські обстріли українською армією завдали шкоди насамперед мирному населенню та об'єктам цивільної інфраструктури міста. Як би це дивно не звучало, але гуртожитки, готелі, де перебували (квартирували) ополченці, взагалі не постраждали». Багато вже писалося про обстріли й те, хто їх проводить. Наші? Можливо. Але чому ж тоді такий «дивний» вибір цілей?

А ще Валерій Макеев пише: «Для себе чітко усвідомив, що війна – це дуже погано, а громадянська війна – це вдвічі гірше». Чи треба пояснювати й нагадувати, кому вигідно називати події на Сході громадянською війною, ігноруючи тих, що «заблукали»?

Розповідаючи про страх ополченців потрапити в підвал, автор пояснює, за що їх так карали: «Запив, постріляв у центрі міста з будь-якої зброї – у підвал, розстріляв будиночок сусіда – у підвал, побився з товаришами по службі – у підвал...» Якимось так буденно написано, наче нічого ж особливого вони не роблять. А фраза «Ополченці теж люди» в цьому контексті звучить просто дико.

Часом навіть здається, що моральні цінності зазнали у свідомості автора дивного перекручування. Наприклад, оповідаючи про те, як одному з ополченців за спробу зґвалтування прострелили ногу, Makeєв переконаний, що «із гвалтівниками розмова наджорстка».

Поступово сумніви щодо авторових симпатій стають усе первиннішими. Мабуть, остаточно вони зникли, коли у книзі йшлося про меркантильні інтереси мешканців «ЛНР – ДНР». Те, що матері й батьки ополченців їздять на українську сторону по пенсію, а тоді витрачають кошти на синів-доньок, у яких на руках кров «укропів», автор сприймає як належне. Він чітко висловлює свою позицію: «Може, це когось і обурює, але не мене». Навіть коментарі зайві.

Після всього сказаного-переказаного Валерій Makeєв робить абсурдний висновок: «Вони ненавидять очільників держави, але... люблять Україну». Це ті, хто стріляє у простих кіровоградських і франківських хлопців? Це ті, хто в якості ганчірки для ніг використовують український прапор: «Такий елемент є в кожній будівлі, підконтрольній ополченцям. Переступаєш – отримуєш болючий удар у спину прикладом «Калаша». Це як замість вітання?»

І як останній акорд – уже пряме обвинувачення української сторони Валерієм Makeєвим, тільки що з уст ополченця: «Якщо їдеш додому – вважай у сорочці народився: тебе замовили з вашого боку». В результаті маємо цікаву картинку: українські солдати – п'яні злочинці; терористи-ополченці у колі кадірівців і московських військ – добрі патріоти. Здається, автор книги опинився на чужій стороні барикад.

Сьогодні ця книга, що межує з пропагандою, активно розкручується й популяризується. Друге видання вже рясніє на форзацах захопленими цитатами-відгуками відомих і не дуже читачів. Хотілося б знати, чи ці люди її насправді читали. Не діагонально. І до кінця.

Одержано редакцією – 1.12.2015

Прийнято до публікації – 10.12.2015